

TIINA
RAEVAARA

Ikuisen elämän lyhyt historia

*Kuinka taistelemme
kuolemaa ja vanhuutta
vastaan*

LIKE

Tämän kirjan kirjoitustyötä ovat tukeneet
Koneen Säätiö sekä Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta.

© Tiina Raevaara & Like Kustannus / Kustannusosakeyhtiö Otava 2024

LIKE

Like Kustannus
Helsinki
www.like.fi

ISBN 978-951-1-48282-6

OTAVA
KIRJAPAINO

Keuruu 2024

Sisällys

I OSA	Pakkomielle kuolemattomuudesta	9
	1. luku Välähdys	11
	2. luku Gilgamesh pelästyy	19
	3. luku Keisari ei aio kuolla	27
	4. luku Alkemistit kuolemaa karussa	32
	5. luku Salaisuuksista suurin ja vaarallisin	39
	6. luku Kehityksen keskeltä nousee kauhu	48
	7. luku Onko pakko kuolla?	55
II OSA	Näin me voitamme kuoleman	61
	8. luku Miltä vältymme ennen kuin kuolemme	63
	9. luku Kuolema ilmaantuu kaikkeuteen	73
	10. luku Onko vanheneminen vahinko vai tarkoitus?	79
	11. luku Kokeile näitä, kun elämä tappaa	87
	12. luku Meditoi telomeerisi pitkiksi	97
	13. luku Aika sotkee informaation	103
	14. luku Kantasolukloonit viljelykaapissa	110
	15. luku Tohtorit Barnard, Macchiarini, Moreau ja muut	129

16. luku Elämän ja kuoleman rajalla ei ole aitaa	129
17. luku Uusi, parempi ihminen	136
18. luku Rikkaat miehet ikuista elämää etsimässä	147
19. luku Nuori veri elämänvoimana	153
20. luku Ikuisuus pakastimen uumenissa	159
21. luku Koneen täydentämä ihmisruumis	167
22. luku Parannetaan sitä mieltäkin	173
23. luku Tietoisuus koneessa	180

III OSA Miksi ajan kulumista on vaikea hyväksyä? 187

24. luku Pelkään kuolemaa, mutta miksi?	189
25. luku Sata leuanvetoa	199
26. luku Kiihtyvän nykyajan ongelma	207
27. luku Aika luisuu otteestani	213
28. luku Alku ja loppu ovat harhaa	218
29. luku Ruumiillisen eläimen onni	227
30. luku Bryan ja minä	236

IV OSA Ihmisenä tuntemattomassa tulevaisuudessa	243
31. luku Pitkä ja parempi elämä kuuluu rikkaille	245
32. luku Lupauksena ikuinen terveys	253
33. luku Miten eläisit pitkän elämän?	261
34. luku Teknologinen kehitys ihmisyyden muuttajana	271
35 luku Keksitäänkö tulevaisuus taiteessa?	277
36. luku Lisää vastuuta tieteentekijöille	282
37. luku Kohti todellista ihmisyyttä	290
Jälkisanat	299
Lähteet	301
Hakemisto	315

I OSA

**Pakkomielle
kuolemattomuudesta**

I. LUKU

Välähdys

**Palautumisprosentti yön aikana: 78. Päivän treeni: lepoa.
Päivän stressitaso 16/100. Alin syke 52 l/m, ylin 98 l/m.**

***

Yksitoista vuotta sitten, kauniin aurinkoisena päivänä keskellä kesää, ajoin tuttua maantietä lapset ja koira kyydissäni. Siinä oli koko pieni perheeni: tuolloin kymmenen- ja kahdeksanvuotiaat lapseni sekä saksanpaimenkoiramme nimeltä Rauni. Olimme matkalla vanhemman lapseni jalkapallo-otteluun, eikä pelikentälle ollut enää kuin vajaa kilometri matkaa. Olin ajanut reittiä ehkä satojakin kertoja, sillä olimme asuneet vuosikaudet aivan lähistöllä ja lasten koulu oli vain pienen matkan päässä. Kaikki oli tuttua, osasin ulkoa jokaisen liikennemerkin ja metsikön tien varrelta.

Koin kuitenkin jonkinlaisen etiäisen, kun liittymästä ampaisi taaksemme jono autoja. Me kääntyisimme pois tieltä seuraavassa risteyksessä, enkä pitänyt takana ajavien hätäisyydestä. Meidän oli määrä kääntyä vasemmalle, ja koska maantie teki tuossa kohtaa juuri loivan mutkan, näkyvyys oli huono. Nopeusrajoitus oli kahdeksankymmentä kilometriä tunnissa, joten tilanteet tulivat muutenkin äkkiä eteen. Panin vilkun päälle, hidastin vauhtia ja ryhmytin kais-

tan vasempaan laitaan. Vastaantulevien kaistalla riitti autoja, enkä päässyt heti kääntymään sen yli.

Katsahdin taustapeiliin, ja siinä se oli. Meihin oli törmäämässä auto. Muu autojono ohitti meitä oikealta, mutta yksi oli tulossa suoraan päin. Ajaja ei ollut huomannut, että olimme aikeissa kääntyä ja että hänen olisi pitänyt pysyä tiukasti oikealla päästäkseen ohi.

Vajaa sekunti aikaa, ja kuinka paljon ajatuksia siihen mahtui-kaan. Tajusin, etten ehtisi tehdä mitään. Aikaa ei ollut edes lasten varoittamiseen. Ehdin tajuta, että me voisimme kuolla. Minä kuolisin, koko pieni perheeni kuolisi: molemmat lapseni, elämäni tärkeimmät asiat, ja koira, joka ei ollut kiinni turvavöissä. Tähän kaikki päättyisi, törmäykseen, joka luultavasti tönäisisi meidät suoraan päin vastaantulijoita. Hetki oli yhtaikaa välähdyksenomaisen lyhyt ja valtavan suuri, se sisälsi kaiken.

Kuolema, siinä kohtaa sinä olit saamassa minut kiinni. Sinä olit viemässä minulta kaiken.

***

Sillä kertaa kuolema kuitenkin ohitti meidät. Olin vaistomaisesti pitänyt auton pyörät suorassa – taito, jota en tiennyt osaavani – eikä törmäys suistanutkaan meitä vastaantulevien kaistalle, vaan tien oikealle penkereelle. Auton pohja halkesi ja auto meni lunastukseen, mutta me elävät olennot selvisimme naarmuitta. Raunikaan ei sinkoutunut tuulilasini läpi vaan putosi auton jalkatilaan.

Mahdollisuus kuolemaan on läsnä jokaisessa tilanteessa, mutta yleensä ihminen ei kiinnitä seikkaan huomiota. Vuodet vierivät ja kuoleman tilastollinen todennäköisyys kasvaa, mutta ihmisen huomiokyky askartelee arkisissa asioissa, suurissa ja pienissä.

Tämäkin vuosi on kulunut toistaiseksi niin, että tammikuussa ajatukseni olivat sähkölaskun suuruudessa, takkapuiden kantamisessa liiteristä sisään ja siinä, saanko auton ulos pihasta, koska lunta oli niin valtavasti. Huhtikuussa tuskastelin työkiireiden kanssa, mutta lopulta isoin ja hankalin asia on se, että keinu hajosi nyt 18-vuotiaan kuopukseni alta, hän sinkoutui vauhdilla maahan ja hänen molemmat nilkkansa murtuivat.

En siis yleensä ehdi ajatella oman elämänkaareni päättymistä, vaikka aika kiittää karkuun yhä keveämmin askelin. Olen täynnä elämää: Itken, kun rakas liikuntasalini joutuu lopettamaan toimintansa. Salibandyjoukkueeni voittaa hopeamitalit, ja me menemme baariin, nauramme ja iloitsemme. Edellisen kirjani saksankieliset laitokset saapuvat, ja kihisen ylpeydestä. Pohdin lapseni kanssa sitä, kuinka saisimme hänen pyörätuolinsa mahtumaan vessaan. Elämä tuntuu täydeltä ja loputtomalta, kuin kuplalta, jonka sisältä käsin ei voi nähdä sen ulkopintaa.

On kuitenkin hetkiä, jolloin totuus iskeytyy tietoisuuteeni terävänä ja jääkylmänä: Minä kuolen. Tämä loppuu. Joskus tähän vaaditaan vajaan sekunnin päässä odottava kolari, joskus tieto vanhan tuttavän kuolemasta, mutta toisinaan ymmärrys nousee arvaamatta esiin mielen syövereistä aivan kuin kiusoitellakseen.

***

Kuulen usein väitteen, että kuolema olisi erityisesti nykyisessä länsimaisessa yhteiskunnassa tabu ja se pyrittäisiin piilottamaan näkyviltä.

Väittäjä ei pidä paikkaansa. Kuolema on keskeinen aihe uutisissa, taiteessa ja viitteessä, tai oikeastaan kaikessa sisällössä, mitä ihmiskunta tuottaa. Kun toimittajat kertovat vaikkapa Venäjän

hyökkäyssodasta Ukrainassa, liikenneonnettomuuksista, henkiri-
koksista tai koronapandemiasta, kuolleiden määrä tuntuu olevan
olennaisin tieto ja toisaalta myös seikka, joka nostaa tapahtuneen
uutiskynnyksen yli. Liikenneonnettomuus katsotaan yleensä uuti-
soinnin arvoiseksi vasta sitten, kun joku kuolee. Ammuskelusta
kaukana toisella puolen maailmaa kerrotaan, jos tarpeeksi moni on
kuollut. Koronapolitiikan onnistumista eri maissa vertaillaan kuol-
leiden määrän perusteella. Oikeusjärjestelmämme on pitkälti raken-
tunut sen ajatuksen ympärille, että vakavinta on ihmisen kuolema
ja kaikkein vakavin teko toisen ihmisen suunnitelmallinen surmaa-
minen. Kun uutisissa kerrotaan murhasta, internetin juorupalstoilta
löytyy nopeasti niin tekijän kuin uhrin nimet. Naapuritalon puoli-
salkoon laskettu lippu herättää kiinnostuksen.

Viihde viihdyttää kuolemalla. Dekkarit ja trillerit eivät jännitä
lukijaa toivotulla tavalla, jos niissä ei kuolla. Kyseiset lajityypit ovat
kaikista suosituimpia esimerkiksi kirjallisuuden saralla. Myös tosielä-
män kuolemat ja murhat kiinnostavat tavattomasti. Televisiosarjoissa
ja elokuvissa kuolla, murhataan, nousee kuolleista tai muututaan
eläviksi kuolleiksi. Viihdeteoksen sisältö ei ilmeisestikään tunnu tar-
peeksi merkitykselliseltä, jos se ei jollain tapaa ota kantaa kuolemaan.
Kuolema kiinnostaa ja kismittää ihmiskuntaa, ja siksi ikään kuin
tarkkailemme koko ajan, missä viikatemies on tällä kertaa vierailut.

Satun avaamaan iltapäivälehdän verkkosivun hetkenä, jolloin
julkisuuteen on juuri tullut tieto hyvän ystäväni aviomiehen kuol-
lemasta. Pidetyt tutkijan poismeno tuli yllätyksenä kaikille. Kun
myöhemmin selaan sosiaalista mediaa, se on täynnä osanottoa ja
muistoja. Kirjoitan ystävälleni viestin ja minua alkaa itkettää.

Bongaam samalta uutissivulta toisenkin tuttavani. Minua kymme-
nisen vuotta vanhempi Facebook-kaverini sai muutama vuosi sit-
ten tietää sairastavansa yleensä nopeasti tappavaa syöpää, ja hän on

kertonut tarinaansa sosiaalisessa mediassa ja haastatteluissa. Hoitoja kokeiltiin, mutta sairaus eteni niin kuin oli odotettavissa, sovittiin saattohoidosta ja elvytyskiellosta. Tutkijana ja opettajana työskennellyt mies jätti jäähyväisiä elämälleen ja suunnitteli hautajaisiaan.

Ja sitten lähes ihmeen kaupalla: uusi immunologinen hoitokin toimia. Syövän eteneminen pysähtyi, kuolema siirtyi hamaan tulevaisuuteen. Oli syytä iloon ja onneen, mutta myös epävarmuutta siitä, kuinka kauan tilanne jatkuisi.

Tällaista kuolemien raportointia ja kuolemalta pelastumista media on jatkuvasti täynnä. Ihmiset haluavat suuria aiheita, ja aiheista kaikkein suurin on kuolema.

Kuolemasta ei siis vaieta, mutta kollektiivinen suhtautumisemme siihen on jollain tapaa hysteristä. On kuin kuolema tuottaisi kauhuntunteita, ja siksi uutisotsikot ja viihde olisivat täynnä pelonsekaista huutelua aiheen äärellä. Liian harvoin kuolemasta keskustellaan rauhallisesti ja hyväksyvästi.

***

Ehkä kuolema itsessään ei ole kuitenkaan oleellinen. On kyse elämästä, josta pidetään kynsin hampain kiinni. Teen google-haun. ”Pidentää elinikää” -sanapari tuottaa 883 000 tulosta. Vähärasvainen ruokavalio pidentää elinikää. Saunominen pidentää elinikää. Lihaskuntoharjoittelu pidentää elinikää. Kaikki liikunta pidentää elinikää. Kahvinjuonti pidentää elinikää. Nämä 16 tutkitusti toimivaa keinoa pidentävät elinikää.

Elämän pidentäminen – eli kuoleman lykkääminen – tuntuu kiinnostavan ihmisiä valtavasti tai ainakin julkaisijat uskovat sen kiinnostavan. Juttujen aiheet vaihtelevat tuoreista tutkimustiedoista epätieteellisiin uskomuksiin.

En löydä yhtään juttua, jossa pohdittaisiin, miksi elinikää olisi pidennettävä tai onko se edes tavoiteltava asia. Jutut on kirjoitettu ihmisille, joille eliniän pidentäminen on itsestään selvä tavoite. Se on lukijoiden ja tekijöiden yhteinen arvo, jota ei tarvitse selitellä.

Elämän pidentämisen eetos ei jää iltapäivälehtien ja puolivakavissaan kirjoitettujen nettijuttujen tasolle. Sitä näkee tieteessäkin. Olen tätä kirjaa varten lukenut suuren määrään tieteellisiä alkuperäisjulkaisuja muun muassa lääketieteen ja molekyylibiologian alalta. Vaikka tutkijat eivät yleensä sano ääneen, että heidän tutkimuksensa motiivina olisi ihmisen eliniän huomattava pidentäminen tai jopa kuoleman ehkäiseminen, arvo on mukana tutkimusten sanavalinnoissa samalla tavalla kuin ”kahvi pidentää ikää” -uutisjutuissa.

Tutkijat paljastavat usein itsensä tutkimusartikkelien viimeisissä virkkeissä, joissa on tapana pohtia, mitä yleistä hyötyä tutkimuslöydöksistä on ja miten niitä voidaan tulevaisuudessa soveltaa. Esimerkiksi solujen vanhenemista käsittelevien tutkimusten viimeisissä virkkeissä korostetaan, että tuloksia voidaan lopulta hyödyntää vanhenemisen hidastamiseen tai ehkäisemiseen. ”Meillä on nyt tiedossamme lukuisia mekanismeja, jotka mahdollistavat huomattavan eliniän pidentämisen”, kirjoittavat erään tutkimuksen tekijät. Mitään eettistä pohdintaa näihin heittoihin ei sisälly eikä siihen tilaa olisikaan.

Itsekin tutkimusjulkaisuja kirjoittaneena tiedän, että usein näille riveille päätyy aavistuksen turhan korkealentoisia ideoita, sellaisia, joihin on vielä pitkä matka tutkimuksen varsinaisista tuloksista mutta joiden tutkija arvelee herättävän yleistä kiinnostusta. Jokainen tutkija haluaa tutkimuksensa näyttäytyvän tärkeänä ja rahoittamisen arvoisena.

Mutta silti. Mahdollisimman pitkää elämää tai jopa kuoleman totaalista väistämistä pidetään niin vastaan panemattomana tavoitteena, että aiheesta on hyvä esittää ehkä vähän katteettomiakin lu-

pauksia. Kukaan ei kyseenalaista, etteikö suunta olisi kuitenkin oikea. Kaikkihan me haluamme elää mahdollisimman pitkään ja oikeastaan välttää koko kuoleman, kirjoittajat tuntuvat ajattelevan.

Tietenkään kaikki ihmiset eivät käytännössä halua sellaista. Britteissä vuonna 2018 tehdyn kyselytutkimuksen mukaan vain 21 prosenttia ihmisistä haluaisi elää ikuisesti. Suomessa vuonna 2022 tehdyssä vanhenemisasenteita selvittäneessä tutkimuksessa vain 33 prosenttia vastaajista halusi elää edes satavuotiaaksi, ja niitä, jotka eivät halunneet, oli aavistus enemmän eli 36 prosenttia. Mitä nuorempia vastaajat olivat, sitä pidemmän elämän he halusivat. Toisaalta jo 76 vuotta täyttäneistäkin kolmannes halusi elää satavuotiaaksi. Tutkimuksen perusteella voisi ajatella, että hyvä elämänlaatu, merkityksellinen elämä ja tulevaisuutta koskevat odotukset ovat yhteydessä toiveisiin pitkästä elämästä: nuoret, ylioppilaat, yliopistotutkinnon suorittaneet sekä elämänlaatunsa hyväksi arvioineet toivoivat muita ryhmiä yleisemmin yli sadan vuoden elinikää.

Yksilötasolla elämältä halutaan ennen kaikkea terveyttä ja toimintakykyisiä elinvuosia. Itsemääräämisoikeutta korostetaan, ja esimerkiksi eutanasiaalainsäädäntöä toivotaan avuksi siihen, ettei kenenkään tarvitse elää tahtomattaan kohtuuttomien kipujen, liikuntakyvyn puutteen tai elämää ylläpitävien laitteiden kanssa. Kuolemaa enemmän tunnutaan pelkäävän avuttomuutta ja oman määräysvallan hiipumista. Yksilö haluaa ennen kaikkea olla itsenäinen ja kyvykäs. Ihminen janoaa elämää, juuri sitä arkea, joka täyttyy sähkölaskuista, työkiireestä, lasten luunmurtumista ja hetkistä baarissa ystävien kanssa. Hyvä elämänlaatu on sitä, että saamme päättää omista asioistamme, toteuttaa itseämme, kokea rikkaan kirjon tunteita ja unelmoida tulevasta.

Yksilön hyvää elämää koskevan toiveen taustalla kummittelee kuitenkin ihmiskunnalle yhteinen, yleensä ääneen lausuma-

ton haave siitä, ettei elämän tarvitsisi päättyä. Tutkimuksissa etsitään keinoja ihmiselämän pidentämiseksi. Rikkaat ihmiset käyttävät rahojaan kokeellisiin hoitomuotoihin, joilla luvataan päättymätöntä nuoruutta. Science fiction -kirjailijoiden luomissa tulevaisuudenkuolessa kuolema on jo kokonaan voitettu.

Tämä kirja on syntynyt niistä huomioista, että tiede pyrkii työntämään kuoleman rajaa jatkuvasti kauemmas, taide on keskittynyt pohtimaan kuolevaisuutta, ihmisten tarve tehdä kaikkea koko ajan enemmän ja nopeammin vain lisää tunnetta elämän rajallisuudesta – ja etten ole koskaan itse tehnyt sinunkauppoja kuolevaisuuteni kanssa, sen, joka näkyi välähdyksenä auton taustapeilissä vuoden 2013 kesällä.

2. LUKU

Gilgamesh pelästyy

Palautumisprosentti yön aikana: 97. Päivän treeni:
30 tempausta 25 kilolla mahdollisimman nopeasti – aikaa meni
noin kaksi minuuttia. Päivän stressitaso 19/100.
Alin syke 47 l/m, ylin 166 l/m.

***

Vuoden 2024 tammikuu on Suomessa hyytävän kylmä, ja kaiken kylmyyden keskellä kuoleman ajattelu tuntuu varsin luonnolliselta. Maailmankaikkeus on lähtökohtaisesti vihamielinen elämälle, ja suurimmassa osassa sitä olosuhteet ovat niin raa'at, ettei elämä ole mahdollista. Pitäisi siis ennemminkin juhlistaa omaa ainutkertaista elämää kuin pelätä kuolemaa, ennemminkin nauttia käsillä olevista hetkistä kuin pohtia, kuinka kauan noita hetkiä on vielä edessä.

Toiveet elämän pidentämisestä eivät ole vain modernin ajan luomaa hapatusta. Niitä on ajateltu jo kauan, kauan sitten.

Noin 4 700 vuoden takaisessa Mesopotamiassa elämä oli varsin erilaista kuin talvisessa Suomessa. Kesät saattoivat olla paahattavan kuumia ja talvi ainakin suomalaisen näkökulmasta miellyttävän lämmin. Vuodenkiertoa rytmittivät Eufrat- ja Tigris-jokien tulvat, jotka takasivat sadon ja siten elämän jatkumisen – tai uhka-

sivat satoa ja siten elämää. Vehreät metsät ja pensaikot peittivät rinteitä, joilla polttopuun kerääjät ja metsästäjät kiertelivät.

Mesopotamian ravinteikkaan mudan voimalla ovat syntyneet maanviljelys, kotieläinten kasvatus, keskittynyt asutus ja lopulta kaupunkivaltiot, kirjoitustaito ja useat uskonnot. Syntyikö siellä myös kuolemanpelko?

Tuhansien vuosien takaisessa Mesopotamiassa eli tarinoiden mukaan kuningas Gilgamesh. Hän on ihmiskunnan vanhimpana pidetyn eepoksen nimihenkilö, muita kuninkaita suurempi, täydellinen ihminen – onhan hänessä jumalien verta. Ihmisiltä hän on kuitenkin perinyt valitettavan taakan, kuolevaisuuden.

Gilgameshilla on vaikeuksia kestää tieto paitsi omasta myös muiden ihmisten kuolevaisuudesta. Kun hänen rakas toverinsa, jumalien lähettäjä Enkidu menehtyy, Gilgamesh on menettää järkensä. Näin hän vaikertaa: ”Kuinka voisin vaieta, kuinka rauhoittua? Toverini, jota rakastin, on muuttunut saveksi! Enkidu, jota rakastin, on muuttunut saveksi! Enkö minäkin hänen laillaan mene vuoteeseeni nousematta enää koskaan, enää milloinkaan!”

Saamiensa neuvojen avulla Gilgamesh lähtee etsimään ikuisen nuoruuden ja kuolemattomuuden salaisuutta. Tuo salaisuus on kasvi, jonka Gilgamesh lopulta saa tarinassa käsiinsä. Käärme kuitenkin vie sen häneltä, syö sen ja luo sitten nahkansa.

Gilgamesh-eepokseen kootut tekstit ovat syntyneet pitkän ajan kuluessa. Alun perin niitä kirjoitettiin sumeriksi, mutta myöhemmin kieli vaihtui seemiläiseen akkadiin. Eepoksen lopullinen sisältö vakiintui noin 1 250 vuotta ennen ajanlaskun alkua. Päähenkilöllä ajatellaan olleen esikuva todellisuudessa. Kuningas Gilgasmesh saattoi olla sumerilaisen Urukin kaupunkivaltion kuningas, ja tutkijat ovat haarukoineet hänen valtakauttaan aikavälille 2 700–2 500 vuotta ennen ajanlaskun alkua.

En voi tietää, pelkäsikö todellinen kuningas Gilgamesh kuolemaa, mutta ainakin pelko oli selvästi olemassa hänen aikanaan, koska se yhtyi hänestä kerrottuihin legendoihin ja päätyi talteen eepokseen, sen keskeiseksi teemaksi.

Eepoksen Gilgamesh herättää minussa myötätuntoa. Pelkään paitsi omaa kuolemaani, myös läheisten. Kun rakas koirani vanheni ja muuttui raihnaiseksi, aloin pelätä päivää, jolloin minun olisi määrä päättää sen kuolemasta. Näin asiasta painajaisia. Olen nähnyt painajaisia myös omasta tai lasteni kuolemasta. Kuolema on vääjäämätön, sitä ei voi peruuttaa. Kun se käynnistyy, sille ei voi mitään. Me katoamme kuolemaan.

Kuolemanpelko on jotakin, mikä tunnistetaan laajasti eri kulttuureissa. Kreikkalainen filosofi Epikuros yritti järkeistää pelon olemattomiin sanomalla, että kuoleman hetkellä ei ole enää jäljellä ketään, joka pelkäisi. Epikuros edustaa huomattavasti nuorempaa ajattelua kuin Gilgamesh-eepos, sillä hän eli antiikin aikoina, muutama sata vuotta ennen ajanlaskun alkua.

Kuinka vanhaa perua kuoleman pelkääminen oikeastaan on? Onko sitä mahdollista jäljittää?

Vanhimmat tunnetut haudat ovat 130 000 vuoden takaa. *Homo sapiens* ei ole ainoa ihmislaji, jonka tiedetään haudanneen kuolleitaan, vaan samaa tekivät ainakin neandertalinihmiset, ja vanhin tunnetuin hauta on nimenomaan heidän kulttuuristaan peräisin. Nykyhetkestä käsin katsottuna tulee helposti mieleen, että hautaamisella olisi jotain tekemistä kuolemanpelon kanssa, mutta kyseessä on tietenkin vinoutunut tulkinta, johon vaikuttavat nykyiset hautaustavat ja niihin liittyvät uskonnolliset käsitykset.

Emme voi todella tietää, mitä ensimmäiset hautaajat ajattelivat. Ruumiin piilottaminen maan alle on hyvä keino estää hajuhaittoja, vaarallisten raadonsyöjien kerääntymistä lähistölle ja tautien leviä-

mistä pilaantuvasta ruhosta, mutta pelkkää jätehuoltoa varhainenaan hautaaminen ei ole ollut. Löytöjen perusteella hautoihin on pantu mukaan esimerkiksi käyttöesineitä, ruokaa, aseita, kukkia, koiria tai vaikkapa linnun siipi, niin kuin noin 6 000 vuotta vanhassa nykyisen Tanskan alueelta löytyneessä haudassa, johon nuori nainen ja vastasyntynyt vauva oli aseteltu sylikkäin joutsenen siiven päälle. Onko elämälle toivottu jonkinlaista jatkoa – jossain muualla, jossain toisessa olomuodossa?

Voi olla niinkin, että kuolemanpelko on vääjämätön tulos tarpeeksi suurista kognitiivista kyvyistä. Ehkä ei ole olemassa luovaa, symboliseen ajatteluun kykenevää ihmismieltä ilman ymmärrystä elämän päättymisestä. Koska pystymme pohtimaan omaa syntymäämme ja kuolemaamme ja voimme todistaa toisten yksilöiden syntyvän ja kuolevan, on ymmärrettävää, että asiaan kohdistuu myös raskaita tunteita.

Ruumiiden koristelu ja erilaiset tavat hautaamiselle moninaistuivat samoihin aikoihin kuin *Homo sapiensin* tekemisissä näkyi muutakin uutta. Noin 100 000 vuoden takaisista ajoista puhutaan joskus kognitiivisena vallankumouksena, koska nykyihminen alkoi tuolloin osoittaa suurempaa luovuutta ja älykkyyttä kuin aiemmin. On spekuloitu, että jokin ihmisaivoissa muuttui ja niistä tuli suorituskykyisemmät, mutta varmaa on kuitenkin vain se, että käyttöesineet monimutkaistuivat ja niihin alettiin käyttää uudenlaisia materiaaleja ja valmistustapoja. Symbolinen kulttuuri – vaikkapa siis varhainen kuvataide – alkoi rikastua vauhdilla. On mahdollista, että kuolemasta tuli tuolloin asia, jonka ympärille alkoi syntyä taidetta, esineitä ja perinteitä.

Uskon, että kuolemanpelko ja jopa toiveet ikuisesta elämästä ovat ihmisajattelun kiinteä ominaisuus, jotain, jonka biologia on lajiimme istuttanut – se sama biologia, joka mahdollistaa meille

monimuotoisen, tapoja ja perinteitä täynnä olevan sosiaalisen elämän, taiteen ja teknologian, symbolisen kielen, kuvittelun ja suunnittelun. Yksilö voi oppia hyväksymään kuoleman, mutta kuolemanpelko pysyy merkittävänä ja lajillemme tunnusomaisena piirteenä, jota käsitellään aina vain uudelleen muun muassa taiteessa, filosofiassa ja uskonnoissa.

Useimmilla uskonnoiksi luokiteltavilla uskomusjärjestelmillä onkin suhde kuolemaan ja elämän päättymiseen. Vain ani harvat uskonnot tuntuvat hyväksyvän ajatuksen, että ruumiin kuollessa tuhoutuisi myös mieli (tai sielu) ja että ihmiselo jäisi siihen. Enemmänkin uskonnot haluavat vakuuttaa ihmiset siitä, ettei elämä jää tähän – ainakaan silloin, jos uskonnon sääntöjä noudatetaan.

Eri uskontojen käsityksiä kuolemanjälkeisestä elämästä on vertaillut uskontotieteilijä Kimmo Ketola artikkelissaan ”Kuolemattomuus uskonnoissa”. Ajatus sielun kuolemattomuudesta on hänen mukaansa uskonnoille varsin säännönmukaista. Ketola kertoo, että on kuitenkin myös poikkeuksia, kuten Tansanian alueella elävä hadza-kansa, jota kuolemattomuus ei kiinnosta: Kun hadza kuolee, ruumis pannaan kuoppaan, joka peitetään tiiviillä savella. Hautapaikkaa ei merkitä, eikä hadzoilla ole tapana vierailla haudoilla. Hautaamisen aikana hadzanaiset itkevät, mutta suruaikaa ei vietetä eikä sen monimutkaisempia rituaaleja ole. Hadzat tietävät ruumiin hajoavan haudassa eivätkä he usko, että mikään ihmisestä jatkaisi olemassaoloa kuoleman jälkeen.

Kristinuskossa kuolemanjälkeisellä elämällä on iso rooli. Ylösnousemuksen luonteesta ei ole kuitenkaan aivan tarkkaa kuvaa. Jotkut tulkitsevat, että kuollut herää fyysisesti kuolleista, jotkut taas tulkitsevat vain ”hengen” olevan ylösnouseva osa ihmistä.

Heprealaisessa Raamatussa eli Tanakissa ylösnousemuksesta ei juuri puhuta, ja juutalaisuudessa usko ylösnousemukseen syntyi vasta

myöhemmin. Ketola kirjoittaa juutalaisuuden omaksuneen ajatuksen nimenomaan ruumiin ylösnousemuksesta, ei hengen kuolematomuudesta. Toki näkemyksiä, tulkintoja ja traditioita mahtuu juutalaisuuteenkin paljon. Joka tapauksessa juutalaisuudessa korostuu uskon harjoittaminen tässä päivässä, eikä Ketolan mukaan kysymys ylösnousemuksesta tai kuolemanjälkeisestä elämästä ole kovin keskeinen nykyaikaiselle uskonharjoittajalle. Juutalaisuuden mystisissä perinteissä kuten kabbalassa käsityksiä kuolemanjälkeisestä elämästä esiintyy kuitenkin viljalti. Tuonpuoleisuus on niissä ennen kaikkea sielulle varattu.

Islamin mukaan kuolemassa sielu irtautuu ruumiista ja siirtyy toiseen olotilaan. Enkelien tehtävä on suorittaa tämä erottelu. Hyvän ihmisen kohdalla irrotus sujuu vaivatta, mutta pahan ihmisen tapauksessa sielu on juuttunut lujemmin kiinni ruumiiseen. Vainajat joutuvat kuitenkin odottelemaan lopullista tuomiopäivää. Uskovat saattavat viettää odotusajan miellyttävissä merkeissä paratiisin porteilla, mutta ei-uskovat joutuvat kärsimyksen keskelle. Tuomiopäivän lopulta koittaessa kuolleet nousevat haudoistaan, ja ihmisen tekojen luonteesta riippuen hänet lähetetään joko paratiisiin tai helvettiin.

Hindulaisuus sisältää paljon toisilleen ristiriitaisia uskomuksia. Perinteeseen kuuluu kuitenkin käsitys ihmisen jatkuvasta jälleensyntymisestä. Tästä jälleensyntymän ketjusta voi päästä pois valaistumisen kautta, ja ketjun katkaisu onkin hienointa, mitä ihminen voi saada aikaan. Valaistumisessa ihminen ymmärtää kaiken olevan yhtä, ja hänen henkilökohtainen sielunsa yhtyy maailmansieluun.

Kun on puhe ikuisen elämän tavoittelussa, kannattaa mainita taolaisuus. Se on sekä naturalistis-mystistä filosofiaa että uskontoa. Taolaisuus sai alkunsa muutama vuosisata ennen ajanlaskun alkua ja ammensi muun muassa muinaisesta kiinalaisesta šamanismista.

Kiinan yhteiskunnalle ja kulttuurille taolaisuus on ollut yhtä merkittävää kuin buddhalaisuus ja kungfutselaisuus, mutta se taantui jo ennen 1900-lukua, ja kommunistisen Kiinan vihamielinen suhtautuminen taikaukseen on riisunut kiinalaisten harjoittamasta taolaisuudesta uskonnon piirteitä. Taolaiseen perinteeseen kuuluu pitkään tai jopa kuolemattomuuden tavoittelu. Apua etsitään paitsi taikavoimista myös oikeanlaisesta liikunnasta, ruokavaliosta, hengittämisestä, seksistä sekä alkemiasta.

Vuonna 2019 uutisoitiin, kuinka kiinalaisesta, noin kaksituhatta vuotta vanhasta haudasta oli löydetty ruukullinen ”ikuinen elämän eliksiiri”. Pronssiruukun sisällä oli litroitain alkoholin-tuoksuista kellertävää nestettä, joka tutkimuksen mukaan sisälsi muun muassa kaliumnitraattia eli kalisalpietaria sekä rikkipitoista aluniittimineraalia. Taolaisten tekstien perusteella on päätelty, että muinaiset kiinalaiset panivat toivonsa juuri salpietariin sekoitellessaan kuolemaa karkottavia eliksiirejä. Lisäksi ne saattoivat sisältää muun muassa elohopeaa, kultaa ja arsenikkia.

Suurin osa ihmiskunnan uskomuksista ja tavoista on tietenkin jo unohtunut. Kauan sitten hävinneiden ja muihin sulautuneiden kulttuurien uskomuksia voi vain arvailla. Mitä ajattelivat vaikkapa viisituhatta vuotta sitten pohjoisen Kazakstanin alueella eläneet botaikansan jäsenet, jotka hautasivat kuolleet koiransa saviasumustensa länsiosan alle? On tulkittu, että he pitivät koiraan tuonpuoleisen portinvartijana tai psykopompoksena, joka johdatti kuolleen rajan toiselle puolelle. Koska kulku tuonpuoleiseen oli lännessä, kuollut koira haudattiin sinne tehtävänsä täyttämään.

Muinaisten egyptiläisten suhdetta tuonpuoleiseen elämään on tutkittu paljon ja puitu myös populaarikulttuurissa. Egyptiläiset palsamoivat vainajansa huolella, varustivat heidät käyttötavaroilla ja arvoesineillä sekä kokosivat Kuolleiden kirjaan ohjeita tuonpuo-

leista elämää varten. Mutta pelottiko kuoleman vääjämättömyys tavallista egyptiläistä? Kuinka konkreettisenä sen ajan ihminen todella ajatteli tuonpuoleista elämää?

Menneisyydestä jää jäljelle suuria monumentteja ja muuten aikaa kestäviä asioita, kuten luita. Arki katoaa ja ajatukset häviävät, mutta temppeleitä ja hautoja säilyy, ja siksi kuolemaan liittyvät tavat saattavat nousta tulkinnoissamme korostuneesti esille. On kuin muinainen elämä olisi keskittynyt kuoleman ympärille, vaikka asia ei varmasti ole ollut niin.

Voi tietenkin olla, että lupauksilla kuoleman jälkeisestä elämästä on ollut suurempi rooli kuin nykyään. Uskontoon ja pappien puheisiin tukeutuessaan ihmiset saattoivat luottaa siihen, että luvassa oli jotain parempaa. Pappien tai šamaanien ohjeita noudattamalla elämä jatkuisi tuonpuoleisessa, ja ylipäätään elämän kesto oli kiinni ennen kaikkea jumalien tahdosta.

Nykyään vastuu elämän pituudesta on annettu lääkäreille ja ihmiselle itselleen. Ikuinen elämäkään ei ole enää uskon asia, vaan tieteen.

3. LUKU

Keisari ei aio kuolla

Palautumisprosentti yön aikana: 100. Päivän treeni:
6 leuanvetoa, 15 etuheilautusta 16 kilon kahvakuulalla,
20 tasajalkahyppyä 50 senttiä korkean laatikon päälle.
Tätä jatketaan 26 minuuttia. Päivän stressitaso 27/100.
Alin syke 55 l/m, ylin 180 l/m.

***

Shaanxin maakunnassa keskisessä Kiinassa kesät ovat kuumia. Vuorokauden keskilämpötila voi lähennellä 30 astetta, ja sateet nostavat ilmaan pakahduttavaa kosteutta. Maakunnan pääkaupunki Xi'an sijaitsee aivan Qinling-vuoriston pohjoisreunalla. Vuorien korkeimmat huiput ovat teräviä ja puista paljaita, mutta alemmilla, kosteuden ja lämmön rehevöittämillä metsäpeitteisillä rinteillä elää viimeisiä luonnonvaraisia isopandoja. Viileinä syysaamuina sumu peittää korkeimmat huiput näkyvistä, kun mustavalkoiset jättiläiset vaeltavat metsän suojissa bambuheinää etsimässä. Vuoristossa asuu myös isopandan alalaji, ruskeanvalkoinen qinlinginpanda.

Vuoden 1974 maaliskuussa joukko maanviljelijöitä kaipasi uutta kaivoa ja teki koeporauksia jonkin matkan päässä kaupungista. Vanhan keramiikan palaset herättivät heidän mielenkiintonsa, ja heitä